

DON LETTS DOKUFILMJEI A PUNKRÓL // PERNECKER DÁVID

A THE PUNK ROCK MOVIE, EZ A KOSZOS, CSAPZOTT, EGYSZERŰ KIS HÁZI VIDEO
1977 FORRONGÓ ÉVÉNEK EGYIK LEHITELESEBB KORDOKUMENTUMA.

A z énekesnek nem feltétlenül kellett tudni énekelni, a zenésznek zenélni. A lemezkiadók és a lemezszerződések huszadrangú semmiségnek tűntek. Ha valaki öltönyben és nyakkendőben ment koncertre, az épp ugyanúgy be tudott olvadni a tomboló tömegbe, mint az, aki biztosítottuk tucatjaival tartotta egyben bőrkabátját. Nem voltak szabályok. Egy valami számított csupán, az intézményesült társadalmi, morális-, kulturális-, és nem utolsósorban zenei normák elleni fellépés – ha úgy tetszik: *lázasadás*. Ennek pedig mindenhol megvoltak a maga helyszínei. Az Egyesült Államokban a hírhedt CBGB mellett ott volt a Mercer Arts Center, a Max's Kansas City, míg az Egyesült Királyságban a King's Road, The Marquee, valamint a The Roxy szolgáltak záróhelyül a kor punkjainak. Utóbbi volt az egyetlen hely Londonban, ahol nem tiltották be a punk koncerteket. Épp ezért nem kérdéses, hogy miért is létezett csupán csak száz napig. A kultikus lokál a sorozatos feljelentések, rendőrségi rajtaütések, és a legendásan erőszakos események kusza hálójában vergődve húzta le a redőnyöket. Itt dolgozott lemezlovasként Don Letts, aki első fizetéséből vett egy Super 8-as kamerát, és elkezdte rögzíteni a zenekarok koncertjeit, valamint a színpalak mögötti- és bárpult előtti klubéletet. Mindez történt 1977-ben. A punk jelenség még egy éves sem volt.

A *The Punk Rock Movie* ezeknek a felvételeknek a kollázsa. Mégis, annál jóval több. Ez a minden komolyabb koncepciót mellőző koszos, csapzott, egyszerű

kis házi videó 1977 forrongo évének egyik leghitelesebb kordokumentuma. Az aktuálpolitika mélypontjaival szembesülő fiatalság hirtelen kiszakadt a hatvanas évek öreges békemámorából, a vezető ideológiai irányvonalat már a káosz, a provokáció, az irracionális és a racionális merőben ironikus konfrontációja határozta meg. Letts kamerája pedig tökéletesen konzerválta mindezt. Pólóra nyomott horogkeresztek sokkolják a sokkolhatókat, biztosítótűvel átszúrt ajkú ifjoncok váltják egymást követhetetlen tempóban, miközben alkohobódulatban feledkeznek bele az agresszív és epileptikus dervistáncba. Egy punk lány interjút ad a botcsinálta rendezőnek, de szavaiból csak annyit lehet kivenni, hogy botrányos öltözködése miatt kirúgták állásából. A recsegve-ropogva döglődő hang majdhogynem élvezhetetlenné teszi a riportot, de így mintha fontosabbá válna a lány mondandójánál az, ahogy mondja azt. Kiakadt, flegmára piált offenzív modora ugyanis maga a színtiszta punk. Letts filmje tehát nagyszerűen működik szociológiai időkapszulaként, kultikus ugyanakkor mégsem emiatt lett.

Ereje a gesztusértékű filmezésében rejlik. Abban, ahogy felismerte az újdonsült jelenség forradalmiságát, s azt annak bimbózó puritánságában örököltette meg. Nem szabálykövető dokumentumfilm, csak spontán dokumentáció – mely túlnó saját anyagán. A *The Punk Rock Movie* azonban főként a punk zene szárnybontogatásának tanúságaként vonult be a filmtörténetbe. Letts

koncertfelvételei ugyan sokszor esetlenek, de a manipulálatlanságukból eredő tapintható *igazság* ezt könnyedén feledtetni tudja. Letts – akárcsak a film nézője – egyvalaki a koncertlátogatók közül. Szemén keresztül látjuk, ahogy a The Clash először játsza el a *White Riot* című klasszikust. Szemtanúi lehetünk a The Slits bénázásának, vagy éppen a sajnálatosan elfeledett Slaughter & The Dogs kitűnő produkciójának. A Siouxsie & The Banshees bámulatosan adja elő dalaikat, annak ellenére, hogy pár hónapja alakultak. Ugyan a Sex Pistols munkásságát Julien Temple részletebben dokumentálta, az itt látható *God Save The Queen* korai verziója mégis ritkaságszámba menő élmény. De felbukkan itt még Billy Idol és a Generation X, Wayne County, Johnny Thunders & The Heartbreakers, valamint a nagyszerű X-Ray Spex is. Mindezt pedig csak tovább díszítik az olyan gyomorba vágó momentumok, mint mikor az Eater tagjai péppé vernek egy disznófejet, vagy mikor a film zárójelenetében Johnny Rotten megsemmisíti egy kislány lemezjátóját. A *The Punk Rock Movie* olyan, mint a Zapruder-film. Nem professzionális, s a szó technikai értelmében véve nem is jó film – de fontos. Narráció, beszélőfejek, s következetes szerkesztési elvek nélkül is képes árnyaltan beszélni az ellenkultúra zenéjének születéséről.

A punkot – mint kulturális jelenséget – Letts közel harminc év után vette újra kezébe. A punkról a The Clash munkásságát átfogó filmjeiben (*Westway to the World, The Essential Clash, London Calling, Revolution Rock, Strummerville*) is esik szó, ugyanakkor annak mechanizmusa csak az együttes tagjainak szubjektív szemszögéből kerül bemutatásra. A 2005-ben elkészült *Punk: Attitűd* sokkal ambiciózusabb alkotás. Míg a *The Punk Rock Movie* a punk első szikrájának pillanatképe, addig a *Punk: Attitűd* egy folyamatába. A punk zene eredetének kutatásától jut el a kétezres évek könnyűzenéjének punk-értelmezéséig. Triviálisnak tűnhet ez a kronologikus felépítés, a *Punk: Attitűd* erőssége mégis pontosan ebben a megközelítésben rejlik. Ugyanis Letts azáltal, hogy a címben jelzett attitűd változásait vizsgálja, sikeresen túl képes lépni a hasonlóan nagyleptékű témákat boncolgató dokumentumfilmek történelemóraszerűségén.

Első ránézésre ugyan úgy tűnik, hogy a *Punk: Attitűd* Legs McNeil *Please Kill Me* című – punk témakörben alapvető – interjúkötetének felépítését követi, azonban ez csupán részben igaz. A *Please Kill Me* a punk zene mérföldköveinek egymásra ható egymásutáni-ságának kitűnő dokumentuma, és ezt Letts mintha át is tudná ültetni filmre. Akárcsak McNeil, Letts is kusza hálóként festi fel a zenekarok alakulását – melyet néha követni is nehéz.

Az első punk Marlon Brando volt *A vad* címszerepében. Mikor ugyanis megkérdezik tőle, hogy *mi ellen lázad*, azt feleli – kérdéssel a kérdésre –, hogy „*Mitek van?*”. A punk ugyanis maga a hozzáállás. A zene annak csupán párлата. A *Punk: Attitűd* ebből kifolyólag Jerry Lee Lewis, Chuck Berry, és Elvis Presley punk mivoltának lenyűgöző fejtegetésével indít. Az ő mozgásuk és beszédük, hajviseletük, színpadi jelenlétük ugyanis tobzódott a lázadás jegyeitől. Letts pedig ezt az állítást következetesen vezeti végig az úgynevezett „proto-punk” generációtól kezdve (The Dictators, The Stooges, MC5, The New York Dolls, The Heartbreakers) a legnagyobb punk együtteseken keresztül (The Clash, Sex Pistols, Ramones) a különböző punk-permutációkig és szubszánerekig. Letts filmjéből tökéletesen kiderül,

hogy a punk zenei színtereit az ellenálás, a szembeszegülés, s az elmarasztalás attitűdjei szervezték.

Generációk és nézeteik ütköznek egymásnak. Ki mit gondol a hippikről? Steve Jones (Sex Pistols) és Chrissie Hynde (The Pretenders) például punknak gondolja őket – míg mások közel sem így látják. Ki mit gondol azokról az együttesekről, akik a punk leszállóágában ténylegesen megtanultak zenélni? Punk zene a Public Image Ltd., vagy Johnny Rotten csak művészkedik? Mi jellemzi a punk öltözködést, s vannak-e szabályai? Letts ezt a kérdést egy fokkal talán hatékonyabban válaszolja meg a szubkultúrák divatjával foglalkozó *Subculture* című websorozatában, a lehetséges megoldások azonban már a *Punk: Attitűd* sorai közt is megbújnak. A konszenzus pedig szerencsére szinte minden esetben elmarad. A punk tucatnyi csúrt-csavart definíciója gabalyodik egymásba, s Letts szempontjából csupán egyetlen dolog válik biztossá: a punk organikus, serpentinként tekerdő fogalom. Egyszerre rejtélyes, és mégis körülhatárolható – a résztvevők hozzáállásával együtt modulál.

„A tapintható igazság”
(The Clash: White Riot - 1977)

Letts természetesen eltér a *The Punk Rock Movie* rendhagyó formájától. Alapvetően konvencionális dokumentumfilm-szerke-

zetet használ grafikonokkal és egyéb vizualizációs megoldásokkal, ritka archív felvételekkel, riportalanyokkal. Az olyan kötelező punk dokumentumfilm-szereplők mellett, mint Henry Rollins, Jello Biafra, Glen Matlock, vagy Siouxsie Sioux olyan elfeledett nagyságok is helyet kapnak, mint Poly Styrene (X-Ray Spex), Glenn Branca (Theoretical Girls), Ari Up (The Slits), és sokan mások. Megszólalnak még olyan művészek is – mint például Jim Jarmusch, Mary Harron, Arturo Vega – akik testközelből élték meg a punk hőskorát. A *Punk: Attitűd* pedig azáltal válik elképesztően informatív, hogy a riportalanyai – akik a punk alkotói, nem szociológusok – úgy kutatják az ellenkultúrát meghatározó elemeket, hogy közben rendre ellent is mondanak egymásnak. Nem írják felül a másik mondandóját, inkább saját verziójukkal egészítik ki azt.

A *Punk: Attitűd* egy komolyabb rajongónak ugyan nem fog sok újdonságot mondani, a punkkal ismerkedők számára viszont egy egyszerű bevezetésnél többet tud nyújtani. Ugyanis a generációk kapcsolódási- és ütközési pontjai, a zenekarok ideológiája, küzdelmük a nem kívánt normákkal, s felkavaró világlátásuk egyértelműen ott rejtezik a mai napig élő és lélegző punk szubkultúrában – melynek bemutatására Don Letts rászánta az életét. •

